

VÝZNAM VOČADLOVA „ČESKÉHO PRÁVNÍKA“ PRO TVORBU PRÁVNICKÉ ČEŠTINY

Vladimír Růžička

Jedním z dalekosáhlých zásahů proti českému státnímu životu, jež provedla Marie Terezie v r. 1749, bylo zrušení ústředního úřadu českého státu — české dvorské kanceláře — a zřízení nového centrálního úřadu nazvaného r. 1762 českorakouskou dvorskou kanceláří. Nově zřízený úřad, jenž byl společný pro země české i rakouské, sloužil — mimo jiné — nezastřeně germanisaci. Tento zákrok uspíšil úpadek národního jazyka českého, jenž se u nás ve veřejném životě projevoval již po celé století. Obnovené zřízení zemské z r. 1627 znamenalo konec výhradní vlády češtiny ve veřejném životě, neboť zavedlo rovnoprávnost němčiny. V druhé polovině osmnáctého století byla sice vydána řada nařízení češtině příznivých, ale všechna platila pouze na papíře a v praxi se podle nich nepostupovalo.¹ Na druhé straně počet výnosů ve prospěch němčiny se zvláště za Josefa II., který usiloval o jednotný státní jazyk, značně rozmnožil.² Tak ve skutečnosti nabyla němčina vrchu nad češtinou, a to jak v úřadech, tak i ve školách.

Úpadek spisovné češtiny nutně znamenal i zlom ve vývoji češtiny právnické, jejíž úroveň byla až do poloviny sedmnáctého století stále ještě vynikající. Avšak již století následující, jakož i první polovina století devatenáctého jsou dobou hluboké její krize.

Postupem kapitalistických výrobních vztahů počíná také u nás na konci 18. století probíhat proces formování novodobého českého buržoasního národa — národní obrození. Součástí programu obrození české řeči muselo se stát v určitém stadiu tohoto procesu také obrození české právní terminologie. Naději na opětné oživení českého úřadování a zavedení češtiny jako vyučovacího jazyka do škol vzkřísila buržoasně demokratická revoluce r. 1848, neboť jako její přímý důsledek bylo veřejně proklamováno uznání rovnoprávnosti češtiny s němčinou v úřadech i školách.³

Aby mohla být proklamovaná rovnoprávnost důsledně prováděna, bylo

¹ Stačí tu připomenouti alespoň reskript M. Terezie z 9. VII. 1763, dvorské dekrety z 22. VI. a 17. VII. 1786 a nařízení z 16. VII. 1791.

² Např. nařízení z 31. XII. 1780, dekret z 11. V. 1784, studijní řád z r. 1784 aj.

³ Viz zejména články 1. a 9. kabinetního listu z 8. IV. 1848, jakož i § 5. oktrojované ústavy ze 4. III. 1849.

nutno, aby čeští úředníci, soudcové i advokáti si češtinu dobře osvojili, aby byli schopni vyřizovat české spisy češtinou stranám srozumitelnou. Projev „vůle zeměpánovy“ zastihl však české úředníky a především právníky naprosto nepřipraveny. Ti byli totiž ze školy i z dosavadní praxe přivyklí jazyku německému, takže úřadování německé bylo jim, až na opravdu vzácné výjimky, bližší a pohodlnější. O nějakém českém slohu právníckém nemohlo být v této době ani řeči.⁴ Českých vědeckých prací právnických, kromě několika brožur Krameriových,⁵ Tandlerova „Zemského advokáta“ a Pavlovského „Výkladů přirozeného práva“ nebylo. Pokud byly v této době pořizovány překlady rakouských zákonů, byly velmi často nízké úrovně. Čeština se proto jen velmi zvolna a těžce mohla prosazovati vedle němčiny.

Velkou pomocí a oporou českým právníkům bylo tu nesporně důležité dílo vyšlé r. 1850 ve Vídni z namáhavé a usilovné práce zvláštní, k tomu zřízené komise, v němž byla zpracována česká právní terminologie.⁶

Dalším přínosem na cestě osvojování si správné právníké češtiny, a to nejen českými právníky, ale i laickými používateli měla být česká populární právní příručka Jana Vočadla (1814—1885) „Český právník“.⁷ Autor příručky byl sám praktickým právníkem⁸ a proto z vlastní

⁴ Na jeho „převrácenost a zkaženost“ ukázal v r. 1842 Jan N. L h o t a článkem „Slovo o nynějším právníckém slohu“ (Květy, 1842. Příloha I. Noviny z oboru literatury, umění a věd, str. 1—3); též Josef K o h o u t v článku „O slohu právníckém bývalém i nynějším“ (Časopis českého musea, XIX/1845, str. 519—525) připomněl několika ukázkami vytříbený právnícký sloh český první poloviny 16. století, jenž ostře kontrastoval s úpadkovou právníkou češtinou z 18. a zač. 19. století. Doklady o vyspělosti českého slohu právního — ještě z konce 17. a dokonce i z počátku 18. století, ovšem jako výjimky — snesl Josef S c h e i d l e r v článku „Ukázky českého slohu právního z 17. a 18. století“ (Právník VII/1868, str. 176—182). V roce 1848 důtklivě doporučoval P. J. Š a f a ř í k v pojednání „Myšlenky o provedení stejného práva českého i německého jazyka na školách českých“ (ČČM XXII/1848, II. díl, str. 171—197), aby se v zájmu budoucích českých úředníků konaly na právnických fakultách povinné přednášky o úředním slohu v obou jazycích zemských. Dosud byl tento předmět — podle slov Šafaříkových — velmi zanedbáván a jen „jako přívěsek k přednáškám o soudním řádu několika hodinami odbýván“ (tamtéž, str. 194—196). Naproti tomu byl německý úřední sloh favorizován. Dekretem z 10. XI. 1784 bylo totiž nařízeno, aby na universitách a lyceích se konaly přednášky o německém úředním slohu (Geschäftstyl) a to podle spisu Josefa v. S o n n e n f e l s e „Über dem Geschäftstyl. Die erste Grundlinie für angehende österr. Kanzleibeamte. Zum Gebrauch der öffentlichen Vorlesungen, nebst einem Anhange von Registraturen“, Wien 1784, 1787, 1802 a 1820. (K tomu B. R i e g e r, Zřízení krajské v Čechách, II, Praha 1892, str. 95.)

⁵ Je to např. „Patentní ruční knížka pro měšťana a sedláka, to jest náležitý výtah všech c. k. patentů a nařízení, která od roku 1780—1783 prošla“. Přel. od K r a m e r i u s a (2 díly). V Praze 1783.

⁶ Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs. Von der Kommission für slawische-juridisch-politische Terminologie. Deutsch-böhmische Separat-Ausgabe. Wien 1850.

⁷ Zprávu o vydání této „v mnohém ohledu důležité knihy“ přinesl „Lumír“ 1851/2, str. 742; sr.: V. V a n ě č e k, České právníctví za kapitalismu Praha, 1953, str. 25.

⁸ Vočadlo (od r. 1849 docent francouzského jazyka na pražské universitě) začal svou právníkou dráhu jako praktikant u trestního soudu, od r. 1841 byl úředníkem fiskálního úřadu, v r. 1850 vstoupil k vrchnímu státnímu zastupitelství, odkud přešel k vrchnímu soudu. Byl též členem poroty, jež roku 1849 osvobodila K. Havlíčka

zkušenosti věděl, jaké překážky se staví v cestu tomu, aby od soudů a úřadů vycházely spisy (pokud byly psány česky) dobře stylisované a psané češtinou, jež by byla stranám srozumitelná. Poznal dobře, že hlavní příčinou toho byla buď úplná neznalost, nebo jen chabá znalost mateřského jazyka u českých právníků, takže české spisy, jimiž byla vyřizována soudy a úřady podání stran, jakož i podání advokátní i notářská, měly zpravidla prašpatnou úroveň. Velmi případně napsal tehdy Jakub Š k a r d a (1828—1894), neúnavný bojovník za rovnoprávnost češtiny s němčinou před soudy a úřady: „V Čechách spíše bílou vránu, než řádně česky sepsanou listinu uzříš,“⁹ nebo „Česká řeč se často obléká v onuce a cáry“.¹⁰

Potřebu Vočadlovy příručky dokázala jasně okolnost, že po svém vydání byla v krátké době úplně rozebrána, takže muselo docházet stále k novým vydáním. Dočkala se, jako žádná česká kniha před ní, celkem pěti vydání. Přitom ovšem bylo každé další vydání nově přepracováno a rozšiřováno.

Vočadlova práce nebyla první svého druhu. Již na konci osmnáctého století se objevila práce Josefa Jakuba T a n d l e r a (1765—1826) „Dokonalý jednatel aneb zemský advokát“. Šlo sice o práci přeloženou z němčiny, přesto však vyšla ve třech vydáních.¹¹ Dalším důležitým spisem tohoto druhu byla práce Ant. E. F a y l a D r á ž k o v i c k é h o (1797 až 1872) „Právní sekretář“, jež se stala vlastně českou příručkou rakouského občanského práva.¹² Spisy podobného obsahu pocházejí dále od Konečného, Pelikána i jiných.

Kromě těchto soukromých spisů obsahujících formuláře nejrůznějších právních jednání, jakož i návody pro úřadování, byly vydávány i úřední

Borovského, když byl obžalován z „tupení a oušklebného vypisování ústavy rakouského mocnářství“ (Národní noviny ze 14. a 15. dubna 1849, č. 88 a 89), jehož se podle žaloby dopustil v článku uveřejněném v Národních novinách ze 14. března 1849, č. 62 „Výklad oktrojované ústavy od 4. března“.

⁹ „Právník“, I/1861, str. 34.

¹⁰ Tamtéž, str. 352. Srovn. tamtéž články téhož autora na str. 153, 208, 264 a 315 násl.

¹¹ „Dokonalý jednatel aneb Zemský Advokát, kterýžto učí všecky v lidském živobytí potřebné spisy, totiž: prosby, proupamatování, úmluvy, zápisy, rukojemství, odstoupení, kvitance, vysvědčení, plnomocenství, kšafy, uvolení, svědectví, zprávy, oznámení, veytahy atd. podle pozůstávajících císař. král. nařízení bez pomoci nějakého právního přítele skládati. V češtinu uveden od Josefa T a n d l e r a, císař. král. úředníka při administraci bankálních důchodů. Díl první. V Praze 1794. Autor připojil k němu i krátký titulář vyšších i nižších úřadů. Druhý díl vyšel v Praze r. 1795 s podobným titulem. Obsahoval jednak formuláře nejrůznějších dopisů, jednak opět titulář osob stavu duchovního a světského. Další vydání Tandlerovy práce pořídil Prokop Š e d i v ý (1804) a třetí Josef J a v o r n i c k ý (1820). Obě tato vydání vyšla ve třech dílech.

¹² „Právní sekretář, čili navedení, jak by se listy trhovní, nájemné, dlužní a postupní, pak smlouvy svatební, kvitance a kšafy podle nejvyšších zákonů a práv zdělati a sepsati měly.“ Od Ant. Em. F a y l a, D r á ž k o v i c k é h o, v Mirovicích na soudu 1833. Praha 1838.

sbírky formulářů.¹³ Také časopis Právník přinášel již od svého prvního svazku četné vzory spisů v řízení sporném i nesporném.¹⁴

Vočadlo měl naproti starším pracím z konce 18. a začátku 19. století usnadněn svůj úkol potud, že v době, kdy jeho práce vznikala, česká právnícká terminologie se na základě zmíněné již „Německo-české právnícké terminologie“ z r. 1850 počala ustalovat a pak že od r. 1849 začal vycházet i Říšský zákoník v jazyku českém. To byly také pro Vočadla nejdůležitější prameny.

Určitou průpravou pro „Český právník“ byla Vočadlovi jeho práce, kterou vydal r. 1849 s názvem „Český sekretář“.¹⁵ Podal v ní jednak vlastní vzory soukromých dopisů, jednak vzory přeložené z originálů francouzských, německých, anglických a italských. Materiál pro svůj „Sekretář“ sbíral Vočadlo i v novinách (Večerní list, Bohemia aj.). Právníka zajímá z „Českého sekretáře“ hlavně VII. a VIII. oddělení, tj. jeho právnícká a komerční část, v níž otiskl vzory listin a nejobyčejnějších soudních výměrů. Tato část stala se pak základem jeho hlavního díla z r. 1852, jež vyšlo s názvem „Český právník“.

Také „Český právník“ není všude původní. Tak pro I. a II. částku převzal autor některé formuláře ze zmíněného již díla A. E. Fayla-Drážkovického, třetí částku, v níž podal vzory spisů notářských, zpracoval podle formulářů navržených dr. J. Chiarim.¹⁶ Pro zpracování III. oddělení částky čtvrté „Záležitosti soudní, rozsudky“ byla mu z největší části vzorem práce Ant. S t r o b a c h a.¹⁷ Konečně částku sedmou „Záležitosti obecní“ zpracoval podle spisu Ferd. S t a m m a.¹⁸

„Český právník“ obsahoval formuláře soudních podání v záležitostech trestních i civilních, jakož i vyřízení takových podání, návody k vyřizování spisů, jež vycházely z kanceláří advokátních i notářských a poučení pro laiky při vyhotovování nejrůznějších písemností.

Vočadlova práce je z právně terminologického hlediska důležitá z toho

¹³ Byla např. vydána taková sbírka formulářů k prozatímnímu řádu trestnímu ze 17. ledna 1850. Stalo se tak proto, „aby se dosáhlo co možno největší jednotnosti v jednání a srovnalosti v pojmání a zachovávání forem řízení trestního“ (Nařízení ministerstva spravedlnosti z 22. června 1850 č. 251 ř. z.). Vzorů zde uvedených mělo být používáno zvláště při pořizování různých rozkazů soudcovských v přípravném vyšetřování, nálezů odkazovacích, konečných rozsudků, jakož i při tak řečených protokolech „sedacích“.

¹⁴ „Právník“ I/1861 přinesl 37 takových formulářů.

¹⁵ „Český sekretář aneb pravidla slohu listovního s příklady“. Vydal Jan Vočadlo v Praze 1849.

¹⁶ Josef Chiarì (1818—1867), vídeňský notář, vydal r. 1851 ve Vídni spis „Das österreichische Notariat“ a připojil k němu řadu vzorců notářských aktů (str. 229 až 251). Podobnou sbírku formulářů připojil pak i ke své další práci „Die österreichische Notariats-Ordnung vom 21. Mai 1855“, Wien 1856, str. 194—220).

¹⁷ Antonín Strobach „Vzory nejobyčejnějších výnosů soudních druhé instance ve věcech civilních i správních“. Praha 1851.

¹⁸ Ferdinand Stamm (1813—1880), německo-český právník, napsal spis „Die Geschäftsführung der Gemeinde-Verwaltung“ (1851). Spis vyšel zároveň i s českým překladem pod názvem „Oufadování obecní správy“.

důvodu, že nám připomíná některé, dnes již zapomenuté právnické názvy, které se zpravidla udržely jen velmi krátký čas, na něž však právní terminolog musí brát zřetel. Tak např. užil autor ve svém díle pro označení „okresních hejtmanství“ (Bezirkshauptmannschaften) vedle tohoto úředního názvu i zobecnělého názvu „podkrajské úřady“, nebo „podkrajství“, úředníka, jenž stál v čele „podkraje“ nazývá „podkrajským“ (Bezirkshauptmann), pro tajemníka okresního hejtmanství (Bezirkssekretär) užívá názvu „sekretář podkrajského úřadu“ apod. Názvy tyto vznikly v r. 1849 v souvislosti s novou organizací politické správy,¹⁹ kdy po zrušení roboty v r. 1848 dosavadní politická a soudní správa patrimoniální stala se přežitkem a kdy agendu těchto vrchnostenských úřadů převzaly úřady byrokratické. Podle nové organizace bylo místo dosavadních šestnácti zřízeno jen sedm krajů²⁰ a tedy i sedm tzv. krajských vlád.

Při užívání uvedené terminologie nebyl však Vočadlo vždy důsledný. Setkáváme se totiž u něho např. s hesly „obec okresní“ (Bezirksgemeinde),²¹ nebo „seznam porotců okresních“ (Bezirksgeschwornenliste),²² ačkoliv např. v českém překladu prozatímního trestního řádu z r. 1850 (cís. pat. ze 17. I. 1850 č. 25. ř. z.) je užíváno důsledně označení „obec podkrajská“ (par. 24) a „seznam porotců podkrajských“ (par. 33).

Vočadlo připomíná dále i název „soud krajinský“, jímž byl od r. 1849 podle císařem schválených zásad nového rozdělení Čech (14. VI. 1849) označován kolegiální soud I. instance. Pro „vrchního státního zástupce“ užívá i titulu „advokát státní vrchní“, notářského kancelistu označuje jako „kancelářního“, kromě termínu „vlastnictví“ užívá ještě starých výrazů „vlastnost“, „vlastenství“, podobně i pro „vlastnictví výhradní“ (Alleineigentum) výrazů „samovlastnost“, „samovlastenství“ i „samovlastnictví“. Setkáváme se u Vočadla i s výrazem „špendlíkové“ (Nadelgeld), označované též jako „špendličné“ nebo „jehelné či jehličné“. Byl jím označován zvláštní peněžitý dar ženichův nevěstě, splatný zpravidla ve čtvrtletních lhůtách. Z právnické terminologie „vídeňské“ (1850) pře-

¹⁹ Nová organizace politické správy byla provedena podle zvláštních instrukcí (Grundzüge für die Organisation der politischen Verwaltungs-Behörden) schválených rozhodnutím císaře dne 26. června 1849 č. 295 ř. z. a podle výnosů ministerstva vnitra z 9. srpna 1849 o konkrétní organizaci politických úřadů v Čechách (č. 352/1849 ř. z.) a na Moravě a ve Slezsku (č. 355/1849 ř. z.).

²⁰ Byl to kraj pražský, pardubický (převážně české), českobudějovický, jičínský, plzeňský (smíšené), českolipský a chebský (německé).

²¹ Obcí okresní (podkrajskou) se podle §§ 142—158 prozatímního obecního zřízení z r. 1849 (cís. pat. ze 17. III. 1849 č. 170 ř. z.) rozuměl samosprávný orgán utvořený ze všech místních obcí politického okresu, jenž však neměl přímou výkonnou moc (na rozdíl od obce místní); jeho usnesení se prováděla prostřednictvím aparátu státního.

²² Seznam porotců okresních (podkrajských) byl souhrnem, jenž byl sestaven podkrajským úřadem ze seznamů porotců obecních, zaslaných mu představenstvem obcí jeho obvodu.

vzal výraz „ozvání se“ (Reclamation).²³ Tento termín však zastaral a dnes používáme místo něho výrazů jako „námitka, odpor“.

Vočadlova práce nás upozorňuje i na starý a přežitý titul pro právního zástupce „advokát zemský přísežný“. Titul tento byl zaveden v 17. století,²⁴ kdy zemští advokáti tvořili mezi právními zástupci zvláštní skupinu a kdy jen oni byli způsobilí obhajovat u soudů, jež měly působnost pro celou zemi a kdy nezbytným předpokladem pro výkon jejich povolání byl i právní gradus. Tito advokáti museli být vzati do přísahy (podobně jako advokáti při soudě komorním), jak stanovilo již Obnovené zřízení zemské z r. 1627 (B LX). Ustanovení toto bylo však provedeno až „Deklaratoriem a novellami“ z r. 1640.²⁵

Ačkoli Vočadlova práce je z největší části psána poměrně dobrou češtinou, přece autor někde pochybil proti duchu jazyka. Stalo se tak např. ve větě „obligace se také jmenuje upsání, v kterémž dlužník svému věřiteli nějaké nemovité jmění zasazuje na pojištění dlužní sumy“. Místo slova „zasazuje“ mělo být správně užito slova „zastavuje“, tehdy běžně používaného. Dále uvedl Vočadlo Zlobickým již užívané slovo „vtáhnouti“ ve větě „vtáhněte tuto sumu dle zprávy do účtu“, ačkoli mělo být správně použito slov „zapsati, nebo vepsati“.²⁶

Tato a některá další nedopatření nejsou však toho rázu, aby měla nepříznivý vliv na celkovou hodnotu díla, jež i po stránce jazykové vyniká nad práce podobné.

*

Povzbuzen úspěchem, jehož dosáhlo první vydání „Českého právníka“, odhodlal se Vočadlo r. 1860 k jeho dalšímu vydání. Vydání toto, nesoucí stejný název jako první, autor značně rozšířil. Nabylo větší důležitosti proto, že právně terminologický slovník z r. 1850, jenž byl základem k dalšímu rozvoji i ustálení české právní terminologie, byl již úplně rozebrán. Vočadlova práce stala se proto ještě vyhledávanější.

Ve své nové práci přizpůsobil autor formuláře nově vydaným zákonům, takže již nemluví o „podkrajstvích“, nebo o „krajských vládách“, nýbrž o okresních a krajských úřadech. Nesetkáváme se také v této jeho práci s označením zvláštního vojenského tribunálu „iudicium delegatum militare mixtum“. Místo něho užívá již Vočadlo názvu „zemský soud vojen-

²³ Také v českém znění prozatímního trestního řádu z r. 1850 jsou termíny „ozvání se, ozvatí se, ozvateľ“.

²⁴ Srovn. např.: Berní rula sv. 3 (Pražská města), zpracoval V. Líba, Praha 1949, str. 16, pozn. 27 z r. 1653 „B. A., přísežný zemský advokát a adjunkt král. rychtáře v Starém městě praž.“.

²⁵ K tomu heslo „Advokát“ v Ottově slovníku naučném, sv. I/1888, str. 242—246.

²⁶ Stejně i J. Tandler, Dokonalý jednatel aneb zemský advokát... I., str. 96, 117 i j.

ský".²⁷ Na druhé straně však při dlužních úpisech i jiných listinách odkazuje ještě na ustanovení § 4. patentu z 18. října 1792 č. 62 Sb. z. s., ačkoliv jeho ustanovení byla již nahrazena § 195 císařského patentu z 9. srpna 1854 č. 208 ř. z., kterým byl uveden nový zákon o soudním řízení v nesporných právních věcech.

Nově zde připomíná Vočadlo některé právní termíny, jako „jistota sva-
tební“ (Heiratskaution), což byla kauce, jíž musel složit příslušník voj-
ska, žádal-li vojenské velitelství o povolení ke svatbě, dále např. „posi-
tivní a negativní zavraždění dítěte“ podle toho, bylo-li dítě usmrceno
úmyslně, nebo vznikla-li smrt dítěte jen úmyslným opomenutím nutné
pomoci při porodu, „ublížení na cti“ nazývá „přestupkem proti jistotě
(bezpečnosti) cti“, podobně i „ublížení na těle“ „přestupkem proti jistotě
života“.

Také druhé vydání Vočadlova spisu je psáno poměrně dobrou češtinou.
Pochvaly zasluhuje i Vočadlův právní sloh.²⁸

*

V letech 1862 a 1863 došlo k dalšímu vydání Vočadlova „Českého práv-
níka“, ale již bez jeho přímé účasti. Toto již třetí vydání vyšlo ve dvou
dílech. První část (všeobecnou) pořídili Jan Hlavatý a Josef Rank²⁹
a druhou část (právníckou) Dr. Jakub Škarda.³⁰

První část obsahuje „naučení o dělání listin, smluv, pak podání v zále-
žitostech politických, obecních i živnostnických s potřebnými formuláři“.
Každou skupinu formulářů předchází teoretické pojednání, čímž se kniha
stává přístupnější i nejširšímu okruhu uživatelů. Je to novum proti
dřívějším vydáním a kladem celé práce. Vedle formulářů jsou v práci
uvedeny také výtahy některých důležitějších zákonů.³¹ Autoři se vyvaro-
vali některých nedopatření předchozích vydání. Kladem tohoto vydání
„Vočadla“ je i skutečnost, že k němu připojili i „ukazovatel česko-němec-
ký“ důležitějších právních termínů použitých v práci.

Jak z předchozích, tak především z tohoto vydání jde jasně najevo, že
jednotlivé formuláře měly sloužit v první řadě buržoasí, a to městské
i venkovské. Jsou tu např. vzory, jak má vypadat kvitance, jíž statkář,

²⁷ Zákonem z 9. září 1854 č. 231 ř. z. byla totiž „iudicia militaria“ přeměněna na „zem-
ské vojenské soudy“, jež pak byly opět reformovány zákonem z 20. května 1869 č. 78 ř. z.

²⁸ Podrobnější recenzi Vočadlova spisu přinesl „Právník“ I/1861, str. 34–39 z pera
J. Škardy. Autor v ní sice ocenil klady spisu, ale upozornil i na některá nedopatření
Vočadlova.

²⁹ „Český právník“, část I. všeobecná, uspořádali Jan Hlavatý a Josef Rank,
Praha 1862.

³⁰ „Český právník“, část II., právnícká, uspořádal Dr. Jakub Škarda, Praha 1863.

³¹ Např. k objasnění „záležitostí obecních“ ocitovali tu autoři i řadu paragrafů no-
vého obecního zákona vydaného z 24. dubna 1859 č. 58 ř. z. Jsou to §§ 32–51 a 55–57
obsahující zákonná ustanovení o příslušnosti k obci. (Autoři uvádí omylem §§ 52–54.)

nebo majitel domu potvrzuje splácení úroků z jistiny jím zapůjčené, jak si má počínat domácí pán, chce-li dáti nájemníkovi mimosoudní výpověď z bytu, jakým způsobem má držitel statku dáti svému právnímu zástupci plnou moc, jak může továrník vypovědět svému dlužníkovi splácení půjčky apod. Typickým je i formulář, podle něhož je možno zamítnout žádost o povolení k sňatku z toho důvodu, že snoubenci nemají žádného jmění.

Kromě obvyklých, již přijatých právních termínů používají autoři i termínů nových, převzatých z českého znění Říšského a Zemského zákoníka. Některé termíny jsou však i soukromými návrhy autorů. Platí to např. i o názvu „družina“, navrhovaném pro řemeslnické společenstvo. Autoři tak učinili zřejmě na doporučení Jakuba Škardy, který tento název propagoval jako výstižnější.³² Termín odpovídá sice duchu českého jazyka, přesto však se neujal. Podobně z podnětu Škardova prosazují autoři místo slova „pacht“, nebo „smlouva pachtovní“ používání slov „násed“, nebo „smlouva násední“.³³ I tyto návrhy zůstaly v podstatě jen návrhem.³⁴ V práci je přesně odlišeno mezi „smlouvou nájemní“ (o nájem) (Miethvertrag) a „smlouvou pachtovní“ (Pachtvertrag), zatímco Vočadlo v předchozím vydání nečinil rozdíl mezi nájmem a pachtem.

K ustálení právní terminologie však nepřispělo, že např. vedle označení „knihy pozemkové“ užívala se i označení další, jako „knihy pozemné“, nebo dokonce „pozemečné“. Takové návrhy se pochopitelně neujaly. Stejně to dopadlo i s daní „pozemečnou“.

Druhá část třetího vydání Vočadlova „Českého právníka“, tj. právnícká, měla sloužit, jak ukazuje podtitul, českým advokátům, notářům, úředníkům a právníkům vůbec, aby „hravě cvičili se v slohu českém a přiučili se obrátům naší řeči“.³⁵ Tato část obsahuje formuláře „soudních podání v záležitostech civilních a trestních, jakož i jejich vyřízení a záležitostech notářských“.

Je nutno dát za pravdu vydavateli, jímž byl Jakub Škarda, že tu nešlo o pouhé přepracování díla Vočadlova, ale o skutečnou novou práci. Důležitým faktem bylo, že autor v ní používal nejen právníckých názvů již obecně přijatých, ale že v některých případech čerpal i ze starých spisů právníckých vyšlých v dobách, kdy úroveň právnícké češtiny byla vynikající. Dokazují to některé jím užití výrazy (např. „jmění zpupné“, Allodialvermögen).

Kromě běžných právníckých hesel a frází najdeme ve Škardově práci i výrazy takové, jež se objevují skutečně jen ojedinelé. Jsou to slova, jež

³² „Právník“ I/1861, str. 36.

³³ Tamtéž, str. 37.

³⁴ Uvádí je jen „Německo-česká právnícká terminologie“ z r. 1887, str. 83; „Česko-německé právnícké názvosloví“ (Ehleman-Volf, Praha 1937, str. 137) upozorňuje na ně jen jako na ukázkou výrazu mladším právníkům neznámého.

³⁵ Viz „Předmluvu“ k třetímu vydání, str. V.

zpravidla vytvořil sám. K výrazům, jež nepřežily svého tvůrce patří např. „obstava“ (Verbot, Beschlag), jehož užíval Škarda vedle již zobecnělého „obstávka“, „plat vsadní“ (Insertionsgebühr), jímž označoval poplatek za uveřejnění zprávy o rozhodnutí soudním v novinách,³⁶ „úživa“ (Alimentierung), fráze „dát do podpůrství“ (verpfänden, zu Bürgschaft hingeben) ve významu „pojistiti splacení dluhu vkladem zástavního práva k dlužníkově nemovitosti“. Pro dědice pozůstalosti užívá neobvyklého výrazu „nábyvce“ (Erwerber)³⁷ a pro místodržitelství (Statthaltereí) název „náměstnictví“.³⁸

Autoři obou částí třetího vydání úzkostlivě dbali o to, aby jejich formuláře byly psány správnou češtinou a mohly tak být skutečnými vzory. Mnohá, málo zdařilá slova z předchozích zpracování jsou opravena, nebo nahrazena novými výrazy, takže i po této stránce první i druhá část třetího vydání Vočadlový práce splnila svůj účel.

*

Popularita „Českého právníka“ a neutuchající zájem českých právníků o tento spis přiměl autory předchozích vydání k opětovnému jeho přepracování. Vydání první (všeobecné) části připravil Jan Hlavatý³⁹ a část druhé (právnícké) opět Jakub Škarda.⁴⁰

Obě části se vyznačují tím, že proti třetímu vydání jsou opět rozšířeny. Zvláště to platí o části všeobecné, do níž Hlavatý převzal i celou řadu obšírných výtahů z textů nejnovějších zákonů. Značná část jeho knihy je věnována výkladu nového obecního zřízení českého (zák. z 16. IV. 1864, č. 7. z. z.) a formulářům nezbytným pro vyřizování záležitostí obecních. Tím se jeho kniha stala nejen skutečnou rukověť pro představené obcí, ale pomáhala i vydatně a účinně občanům. Vedle toho podal Hlavatý i formuláře návrhů obcí na opravu volebního řádu, jakož i formuláře velmi aktuálních žádostí adresovaných českému sněmu.⁴¹ Kromě toho uveřejnil zde i stanovy různých spolků (spolku pro postavení cukrárny,⁴² nebo akciové jednoty plavárny občanské v Praze), jakož i stanovy Svatoboru.

³⁶ „Německo-české názvosloví úřední a právnícké“ (Kadlec-Heller), II. vyd. 1923 až 1926, str. 567, tu užívá výrazů „insertné, návěštné“.

³⁷ Převzato z „Juridisch-politische Terminologie“ z r. 1850.

³⁸ Tento výraz se udržel a najdeme jej i v „Německo-českém názvosloví“ (Kadlec-Heller), str. 1148.

³⁹ Vočadlov „Český právník“, část I. všeobecná, IV. vydání. Spořádal Jan Hlavatý, Praha 1865.

⁴⁰ Vočadlov „Český právník“, část II. právnícká, IV. vydání. Spořádal JUDr. Jakub Škarda, Praha 1870.

⁴¹ Mezi nejaktuálnější z nich patří např. formulář návrhu, aby se na lékařské fakultě přednášelo česky, nebo formulář, dokazující nutnost zavedení rovnoprávnosti češtiny s němčinou, zvláště na moravských školách.

⁴² Proti návrhu těchto stanov vystoupil se zásadními připomínkami J. Škarda v „Právníku“ IV/1865, str. 278—280.

Práce Hlavatého nám opět připomíná četné výrazy dnes už nepoužívané a zapomenuté. Patří k nim např. „fierant“. Etymologicky vzniklo toto slovo z italského „fiera“, což znamenalo „velký trh“. Fierantem pak byl obchodník, jenž prodával zboží po jarmarcích a trzích (trhovec, jarmarečník). Dalším takovým zapomenutým výrazem je „porce“. Je to termín, jenž označoval trvalou almužnu (Armenporzion), udělovanou z chudinských prostředků osobám přestárlým a k práci již neschopným.

Při studiu práce Hlavatého připomíná nám dále formulář žádosti, jíž venkovská obec se domáhá usnadnění rolnického úvěru, dobu přeměny tzv. kontribučenských fondů v hospodářské a kontribučenské záložny.⁴³

V českoněmeckém ukazovateli připojeném ke knize označuje Hlavatý nesprávně „příslušníka obce“ i „společníka obce“ stejným německým názvem „der Gemeindeangehörige“. Oba sice patřili mezi občany obce (Gemeindeglieder), ale je mezi nimi podstatný rozdíl jak jasně ukazuje § 6 kap. II. obecního zřízení království českého z 16. IV. 1864.⁴⁴ Tento rozdíl se jevil i v terminologii německé. Názvem „der Gemeindeangehörige“ možno označovat jen „příslušníka obce“. Pro „společníka obce“ je pak správný název „Gemeindebürger“, nebo „Gemeindegenosse“.⁴⁵

Kromě některých terminologických nepřesností z předchozího vydání, jež Hlavatý opakuje i zde, je nutno považovat za málo zdařilý výraz „správnictví“ ve významu „správa“ (Verwaltung). Neujaly se ani návrhy na užívání termínů „vynáška“ (Erlass), „úřad poplateční“ (das Gebührenbemessungsamt) aj., na místo správných „výnos“ a „úřad vyměřující poplatky“.⁴⁶

Zatím co první část čtvrtého vydání Vočadlova „Českého právníka“ vyšla, jak řečeno, v přepracovaném a značně rozšířeném znění, nebyla druhá část vydavatelem Jakubem Škardou příliš rozmnožena. Autor tu

⁴³ Kontribučenské obilní fondy byly zřizovány na panstvích podle systemálního patentu z 26. VII. 1748 dobrovolně a podle patentu z 9. VI. 1788 povinně. K tomu: „Průvodce po Ústředním archivu ministerstva vnitra v Praze“, roč. II/2, str. 107; Jakub Š k a r d a „Výklad zákonů pro království české o záložnách hospodářských, kontribučenských sýpkách a peněžných fondech kontribučenských“, Praha 1865; též: Jak rozuměti sluší § 2 zákona daného pro království české dne 7. července 1864 stran kontribučenského fondu peněžného“ (Právník VI/1867, 817—822); Eduard Vo d n a ř í k „Dějiny a statistika moravských kontribučenských záložen“, Brno 1886; Jan Ne č a s „O právních poměrech kontribučenských fondů na Moravě od jich zákonitého zřízení před 100 lety až na naše časy (1788—1888)“ (Českomoravský národní hospodář, 1889, seš. 5, též zvl. otisk); Václav K r o u p a „Jak vznikly a vyvíjely se kontribučenské fondy obilní a kontribučenské fondy peněžné a záložny z nich povstale v království českém“ (Zemědělská politika, IX/1910).

⁴⁴ Zmíněný paragraf rozlišuje přesně: „Občané jsou 1. příslušníci obce, to jest ti, kteří mají v obci právo domovské, 2. společníci obce, totiž ti, kteří nemajíce v obci práva domovského, a) jsou v obci v držení domu neb pozemku, b) nebo kteří v obci platí ze živnosti samostatně provozované nebo z příjmu daň přímou a řádně v ní bydlí.“ Srovn. § 1. zák. z 12. X. 1868 č. 33, z. z., jímž se mění obecní řád hl. m. Prahy z 27. IV. 1850 č. 85 z. z.

⁴⁵ Viz: Kadlec-Haller, Německo-české názvosloví..., str. 442.

⁴⁶ Na další nepřesnosti a omyly Hlavatého upozornil J. Š k a r d a v „Právníku“ IV/1865, str. 209—213.

provedl jen nové rozdělení části materiálu.⁴⁷ O tom, že i tato část je zpracována velmi pečlivě, přesvědčuje čtenáře mj. ta okolnost, jak autor reagoval na změny, které se udály od posledního vydání jeho práce. Tak již nemluví o „okresním úřadě co soudě“, nýbrž užívá jen názvů okresní soud a okresní úřad. Správně zde Škarda užívá pro německý název „Streitgenosse“ českého „společník pře“ (účastník ve sporu, litis consors), což je nesporně jasnější a výstižnější než „soupeř“, kterýžto název dosud obecně platil.⁴⁸ Vedle užívaných již slov „zájem“, „vzetí v základ“, nebo „zabavení“ (Pfändung) navrhoval Škarda správně české slovo „zábor“ a místo „základ“ (vadium), jímž byla označována kauce (záloha), jíž musel složit každý účastník dražby před jejím započítím (buď v hotovosti nebo cenných papírech) razil výraz „záložka“. Toto slovo, jakož i další slova končící na „ka“ (prohláška, vynáška, přenáška - Delegation, zmocnění někoho k něčemu) neměla však dlouhého trvání. Stejně se neujaly i další výrazy navrhované Škardou, jako „zůstalost“, místo správného „pozůstalost“ (Verlassenschaft), „zástupce bezplatný“ místo zástupce úřední (z úřední povinnosti) (Vertreter ex offio). Místo dosud i jím používaného „nedokonané zavraždění dítěte“ navrhl zde zbytečně „vraždění dítěte“. Ani Škarda se neubráníl vlivu germanismů, když užil místo správného „důkaz svědecký“ rčení „důkaz skrze svědky“ (Beweis durch Zeugen).

*

V letech 1871 a 1872 došlo ještě k vydání všeobecné části „Českého právníka“. Byla rozdělena na dva oddíly, jichž vydání převzal právník Karel Stehlík. První díl, jenž vyšel s názvem „Naučení o dělání všelikých listin, smluv a směnek“⁴⁹ však autor proti předchozímu vydání příliš nezměnil. Nově přidal jen několik málo formulářů a kratší vysvětlení k některým z nich. Vydání doplnil ještě výtahy z nově vydaných zákonů. Jinak tato první část se shoduje téměř doslova s vydáním Hlavatého. Autor nevzal např. v úvahu ani připomínky J. Škardy⁵⁰ k formulářům „Stanov spolku pro vystavení cukrárny“. Zatím co se autor vyvaroval některých nepřesností vydání předchozího, pokusil se na druhé straně prosadit některá málo zdařilá slova. Patří k nim např. „kupník“, jehož užil v nově přidaném formuláři tržní smlouvy pro „kupce pozemků“.

Druhý oddíl všeobecné části pojednává o „záležitostech politických“.⁵¹

⁴⁷ K oddílu formulářů „soudních podání a vyřízení v záležitostech civilních“ přičlenil jako samostatnou část „věci konkursní“. Ostatní změny jsou nepatrné.

⁴⁸ Viz „Juridisch-politische Terminologie“ (1850), str. 180.

⁴⁹ Vočadla „Český právník“, části všeobecné díl I. Páté, rozmnožené a opravené vydání nově spořádal Karel Stehlík. Praha 1871.

⁵⁰ Viz „Právník“ IV/1865, str. 278—280.

⁵¹ Vočadla „Český právník“, části všeobecné oddíl II. Nově spořádal Karel Stehlík. Praha 1872.

Autor užil i zde stejných formulářů jako Hlavatý při vydání čtvrtém. Rozšíření se jeví v tom, že jsou tu uvedeny nejen výtahy, ale celá znění některých nově vydaných zákonů. Stehlík — pražský magistrátní rada — měl pochopitelně nejblíže k záležitostem obecním a proto také část o nich pojednávající je nejlépe a nejšířeji zpracována.⁵² Širší jsou i teoretická pojednání předcházející formulářům. Tato všechna rozšíření se však stala na úkor části nejpodstatnější, tj. formulářové. Některé formuláře byly dokonce vypuštěny. Terminologicky nepřináší práce Stehlíkova nic nového.

*

Jak Vočadlův „Český právník“, tak i ostatní sbírky formulářů připomínají nám staré formuláře z doby dávného feudalismu, kdy sestavování podobných vzorců a předloh bylo velmi rozšířeno.⁵³ Tyto středověké formuláře byly určeny k usnadňování úřadování, a to nejen v kancelářích královských, ale i arcibiskupských i bohatých panských rodů, klášterů i měst. Obliba jejich přetrvala i feudalismus a právě v 19. století, v době nástupu kapitalismu i v dalším průběhu století se vynořila řada podobných právních příruček.⁵⁴ Zatím však, co účelem formulářů středověkých bylo v první řadě ulehčení práce kancelářské, měly české formuláře, zvláště ty z nich, jež vznikly na přechodu od feudalismu ke kapitalismu, mimo tento cíl ještě i poslání jiné, tj. přispívati k zavedení českého úřadování do úřadů a soudů a tím umožnit, aby česká vznikající buržoasie získala na úkor vládnoucí buržoasie německé větší podíl na státní moci.

*

V předložené práci nebylo dobře možno pojednat o všech vydáních Vočadlovy práce jako o celku, neboť téměř každé další vydání bylo přepracováno a rozmnoženo tak, že šlo vlastně o práci zcela novou. Počínaje třetím vydáním, šlo přepracování tak daleko, že z původní Vočadlovy práce zůstal skutečně jen název. Kladným rysem a společným znakem všech pěti vydání Vočadlovy práce je, že se v nich jasně zračí snaha editorů podávati jen vzorce psané co nejlepšší češtinou.

Při osvojování si správné právnícké češtiny nemohly českým právní-

⁵² Stehlík uvádí tu mj. i celý text zákona z 3. XII. 1862 č. 105 ř. z. o záležitostech domovských, dále obecní řád města Prahy z 27. IV. 1850, jednací řády rady městské a sboru obecních starších, magistrátu král. hlav. m. Prahy, disciplinární řád pro úředníky a služebníky obecní.

⁵³ Důležitost středověkých formulářů pro právní dějiny zdůraznil František Čáda v článku „Význam formulářů pro právní historii“ (Nástin), „Všehrd“ IV/1923, str. 134.

⁵⁴ K tomu: Václav Vaněček, České právníctví za kapitalismu, Praha 1953, str. 25—26. Vaněček charakterizuje zjev slovy, že „tato bohatá literatura právních sekretářů v období kapitalismu u nás je pokračováním starých právních knih z doby feudální“.

kům mnoho pomoci české překlady rakouských zákonů, neboť byly z větší části špatné úrovně, ani nečetné české spisy právnícké z této doby. Tím spíše populární Vočadlův spis, spolu s některými staršími pracemi téhož druhu byl důležitým pramenem, z něhož čeští právníci, nezkušení ve slohu právníckém a postrádající zvláště schopnosti užívati správně české právní terminologie a frazeologie, mohli čerpat.

Vočadlův „Český právník“ nesloužil však výlučně jen českým právníkům, ale byl nepostradatelnou pomůckou, jež přinášela důkladné poučení i široké české veřejnosti. Použivatel našel tu poučení vskutku všestranné. Je zásluhou Vočadlova i dalších zpracovatelů, že jednotlivé formuláře jsou psány poměrně dobrou češtinou a nejsou na rozdíl od starších sbírek formulářů zpracovány podle vzorů německých. Pro tyto přednosti stal se Vočadlův „Český právník“ jedním z významných stavebních kamenů při vytváření českého právníckého jazyka i české moderní právní terminologie.

DIE BEDEUTUNG DES „ČESKÝ PRÁVNÍK“
(DER TSCHECHISCHE JURIST) VON VOČADLO
FÜR DIE BILDUNG DER TSCHECHISCHEN JURISTENSPRACHE

Vladimír Rázlíčka

Der Verfall der tschechischen Schriftsprache, welcher bei uns schon nach der Schlacht auf dem Weissen Berge begann, bewirkte unvermeidlich auch ein Sinken des Niveaus des Juristentschechisch. Die tschechische juristische Produktion zu Ende des 18. und am Anfang des 19. Jahrhunderts war minimal. Es wurden zwar Übersetzungen der österreichischen Gesetze ins Tschechische angefertigt, aber ihr Tschechisch war oft, besonders dem einfachen Volke, unverständlich. Von gleich niedrigem Niveau war auch das Tschechisch der Schriftstücke, welche von den Behörden und Gerichten ausgingen, ebenso wie das Tschechisch der Eingaben von Advokaten und Notaren. Erst nach der bürgerlich-demokratischen Revolution des Jahres 1848, welche die Gleichberechtigung der tschechischen mit der deutschen Sprache proklamiert hatte, kam es zu einer Wendung zum Besseren.

Dies hing damit zusammen, dass auch bei uns vom Ende des 18. Jahrhunderts an der Prozess der Formung der neuzeitlichen tschechischen bürgerlichen Nation zu laufen beginnt — die nationale Wiedergeburt, wozu auch die Wiedergeburt der tschechischen Sprache und der tschechischen juristischen Terminologie gehörte. Die ersten Zeichen der Besserung war die Herausgabe des Reichsgesetzblattes mit tschechischem Text (vom Jahre 1849 an) und das Erscheinen des Terminologischen Wörterbuches (Wien 1850), in dem die tschechische juristische Terminologie bearbeitet war.

Bei der Aneignung der Kenntnis des Juristentschechisch half den tschechischen Juristen wie auch den Benützern aus Laienkreisen ausgiebig das populäre juristische Handbuch von Jan Vočadlo „Český právník“ (Der tschechische Jurist), welches Anleitungen für das tschechische Amtieren und eine ganze Sammlung von Formularen für die verschiedensten Rechtsakte brachte. Die Wichtigkeit dieser Arbeit bewies die Tatsache, dass im Verlaufe von zwanzig Jahren (1852—1872) fünf Auflagen dieses Werkes erschienen.

Ein Positivum Vočadlos „Český právník“ war es, dass er nicht — zum Unterschied von älteren Arbeiten ähnlicher Art — nach deutschen Vorlagen bearbeitet war, und dass auch der ursprüngliche Autor, wie auch die späteren Bearbeiter bestrebt waren, nur solche Formulare darzubieten, welche in gutem Tschechisch geschrieben waren und richtige Muster werden konnten. Für die Rechtsgeschichte hat Vočadlos Handbuch auch die Bedeutung, dass wir darin auch solche juristische Ausdrücke finden, welche nur kurze Zeit in Geltung blieben, auf die aber die juristische Terminologie Rücksicht nehmen muss. Dieser Vorzüge wegen erachten wir mit Recht Vočadlos „Český právník“ als einen bedeutsamen Baustein zur Schaffung der tschechischen juristischen Sprache und der tschechischen modernen juristischen Terminologie.